

КРАХ КІРСТОВЩИНИ
/провал контрреволюції у профспілковому русі
України в період денікінської окупації/

До осені 1919 р. військам Денікіна вдалося захопити майже всю територію України. Завоювання трудящих, здобуті в результаті Великої Жовтневої соціалістичної революції ліквідувались. Заводи і фабрики переходили до рук капіталістів. Білогвардійська вояччина розігнала Ради робітничих депутатів і революційні робітничі організації. Денікінські власті оголосили реєстрацію усіх громадян, а також масових організацій, особливо профспілок. Жорстоко розправляючись з революційними професійними спілками, Денікін водночас заявляв, що профспілковий рух може бути дозволений при організації його під контролем поміщицько-буржуазної диктатури і білогвардійських органів.

Політику кривавого генерала у русі профспілок відкрито підтримали меншовики та есери. На Україні був відновлений Уцентропроф* /"Всеукраїнський центральний союз профсоюзів" під новою назвою "Бюро краевих об'єдинень"/. Меншовики та есери зверталися до денікінців за фінансовою підтримкою, закликали робітників до скликання думи й "примирення інтересів праці та капіталу" за допомогою створення при ній особливої наради фабрикантів і робітників, добивались переобрання профспілкових органів.

* Дрібнобуржуазні партії у травні 1918р./на Україні в той час був маріонетковий "уряд" гетьмана Скоропадського/ провели в Києві I Всеукраїнську конференцію профспілок. На ній було обрано Уцентропроф, у складі якого переважали меншовики. З перших днів свого існування він взяв курс на підкорення профспілкового руку гетьманському режиму.

На з'їзді професійних спілок Півдня Росії /серпень 1919 р./ скликаного меншовиками в умовах відновлення "законності" й "порядку", було створено "Бюро профспілок Півдня Росії" /"Югпроф"/. До його складу увійшли угодовські дрібнобуржуазні партії. Лідери меншовицьких профспілок сподівались, що в умовах відновлення "єдиної Росії" їм вдасться поширити коло діяльності "Югпрофа" у всеросійському масштабі. Ця організація співробітничала з денікінськими властями і тому користувалася їх щедрою підтримкою. Метою меншовиків було не допустити збройного повстання і політичних виступів пролетаріату. Таким чином українські меншовики та есери виступили спільником білогвардійської контрреволюції. Денікін намагався залучити на свій бік переважну більшість трудящих мас України, в тому числі робітників. Так, у прокламації денікінців, розкиданій з аеропланів у червні 1919 р., повідомлялося, що армія генерала Денікіна несе робітникам України збереження профспілкових та економічних організацій, 8-годинний робочий день*. Було б, звичайно, помилкою вважати нікчемну демагогію денікінців доказом будь-якої правдивості їх пропаганди. Проте з усією впевненістю можна стверджувати, що для залучення на свій бік робітників Денікін робив спробу довести "щирість" своєї програми, спрямованої на "користь" робітничого класу.

Його демагогічна позиція була зафіксована в комісії по робітничому законодавству, яку денікінці скликали з метою придання своїй владі хоч деякого виду законності. Але видані ними декларація з робітничого питання та "закони" вже не залишали ніяких сумнівів у тому, що денікінський режим відновлює старі царські порядки. Капіталісти відновили 12-годинний робочий день, у кілька разів зменшили заробітну плату.

Така політика денікінців наштовхувалася на опір більшовицької партії, яка діяла у підпіллі, та передових робітників. В умовах підпілля більшовики зразу ж розпочали боротьбу проти влади Денікіна і проти угодовських профспілок.

І. Известия. - 1919. - 17 июня.

Незважаючи на білий терор, вони проводили велику агітаційно-пропагандистську та організаційну діяльність серед робітничого класу. За порівняно короткий час більшовикам вдалося звільнити більшу частину робітників з-під впливу угодовських елементів у профспілках, сприяти більшовизації мас. Однак на шляху цієї боротьби стала кірстовська організація, що з перших днів свого існування стала вірною опорою денікінської влади.

Саме в період лютування контрреволюції та погравлення роботи меншовиків і есерів у профспілках почалася провокаційна діяльність інженера Костянтина Кірсти. З перших днів окупаційного режиму він зумів вплинути на частину робітничої маси, підкупивши її легендами про своє героїчне минуле. К.Кірста очолював робітничу дружину, яка в грудневі дні 1905 р. у Люботині Харківської губернії обеззброїла поліцію та жандармів, оволоділа містом. Повстання проходило під гаслом повалення царського уряду і передачі влади до рук народу. Для придушення виступу робітників Люботина харківський генерал-губернатор послав війська з артилерією. 17 грудня після жорстокого обстрілу станції урядові війська захопили місто. На станції поліція заарештувала кілька десятків залізничників. Тоді К.Кірста відіграв певну позитивну роль, закликаючи трудящих не виконувати наказів невідомої буржуазно-поміщицької влади. Однак після цих подій він відійшов від революційної боротьби, а в роки громадянської війни вірно служив денікінській контрреволюції та іноземним загарбникам. Про це яскраво свідчать факти. За словами робітників київських головних майстерень Кірста говорив їм: "Англійці відкрили нам свою кишеню"². Разом із своїми прибічниками він відвідав американську місію в Києві³. Тому немає сумніву в тому, що сприяння інтервен-

2. Літопис революції. - 1931. - » I. - С.55.

3. Там же.

тів - у тій чи іншій формі - стало достатньою підпорою для К.Кірсти.

Розкольницька діяльність, яку вів останній у профспілковому русі, найбільш реально проявилася в Києві. В серпні-вересні 1919 р. разом із своїми прихильниками він формує так званий "Організаційний комітет по об'єднанню всіх професійних робітничих профспілок м.Києва". До речі, саме в цій організації яскраво виявилася мета денікінської контррозвідки та інтервентів - розколоти профспілковий рух шляхом створення білогвардійських "професійних спілок," відвернути увагу робітників від боротьби проти білогвардійського режиму. Цей задум був схожий на друге видання зубатовщини*.

З перших днів свого існування в Києві комітет розгорнув шалену діяльність. На одержані від денікінців гроші /500 тис.крб./, Кірста почав видавати антикомуністичну газету "Путь рабочего", на сторінках якої вихвалявся денікінський режим. Кірстовці проповідували "гармонію класових інтересів", активно підтримували добровольчу армію, здійснювали широку антирадянську пропаганду. Вони організували також у Києві ряд своїх так званих професійних спілок, до яких різними методами залучали робітників. Головними формами їх залучення були шантаж, насильництво, підкуп, безсоромна демагогія. Все це робилося при активній матеріальній і моральній підтримці денікінців. Так, наприклад, оргкомітет Кірсти при згоді денікінських властей розділив гроші, одержані від Денікіна, у вигляді допомоги між членами кірстовських профспілок. Таким чином, це, по суті, був безсоромний підкуп відсталі частини робітників.

У результаті вжитих заходів кількість прибічників Кірсти зростала. На вересень 1919 р. під його керівництвом було об'єднано близько 3-4 тис.членів з різних профспілок Києва, здебільшого із спілок робітників в одного

* Страх перед загрожуючою пролетарською революцією напередодні подій 1905-1907 рр. змушував царську адміністра-

транспорту, харчовиків, трамвайників . Водночас "Організаційний комітет..." намагався всіляко залучити на свій бік кооперативні об'єднання міста, що на той час значно розширили свою діяльність. Крім того, Кірсту та його прихильників підтримувала частина безробітних Києва, які були незадоволені тим розпорядженням Радянської влади, що ставило поза законом гетьманські комітети безробітних. При цьому слід підкреслити, що гаслом, тих безробітних, які йшли за Кірстою, було "скасування експлуатації праці" на противагу Радянській республіці, "де працю робітників покріпачено біржею праці". У жовтні 1919р. з ініціативи кірстовського комітету створюється реакційна військова організація - "робітничо-офіцерська рота" з лютих контрреволюціонерів. Під Києвом вона бере безпосередню участь у боротьбі проти наступаючої Червоної Армії. До речі, саме там по-справжньому виявилися риси кірстовщини: погроми, терор робітничих зібрань, жорстокість і т.д.

цію шукати способи розколу робітничого руху шляхом "поліцейського соціалізму". Начальник московського відділу охорони Зубатов запроваджував робітничі організації під наглядом поліції, використовуючи віру відсталі частини робітників у царя. Зубатовщина була розрахована на те, щоб дріб'язковими поступками панівних класів відвернути пролетаріат від революційної боротьби.

4. Радченко А.Ф. Десять лет профдвижения Украины. - Харьков, 1928. - С.27-28 /Слід відзначити, що в історичній літературі немає однозначної думки про кількість членів кірстовських організацій. Так, Колісников у праці "Профессиональное движение и контрреволюция" /Харьков, 1923/ наводить цифру в 9000 чол., тобто, як стверджує автор, ними було охоплено майже 20% київських робітників /Указ.соч. - С.268/.

Таким чином, контрреволюційна діяльність, що її проводив Кірта проти більшовиків і всього робітничого класу привела його до найтіснішого союзу з денікінцями. Досить красномовною була програма кіртовської організації. Вона полягала насамперед в економічній роботі /пропаганда збереження й недоторканості приватної власності, боротьба проти участі робітників у страйках або підготовці до них, забезпечення повної свободи торгівлі тощо/, а також масовій роботі /збирання загальних робітничих зборів, проведення так званих "активів" та виступи на підприємствах/. Однак економічна і масова робота не були кінцевою метою кіртовських організацій. Це були лише перехідні етапи до кінцевої мети - повного відвернення робітничого класу від активної політичної боротьби. В одній із статей, вміщеній у кіртовській газеті, зокрема, відзначалося: "...потрібно вказати на ряд історичних фактів, коли робітники досягали своєї мети, діючи поступово, але правильно, не вдаючись до збройних повстань; потрібно пояснювати, що єдиний шлях до поліпшення життя робітників є шлях еволюційний, як блискуче показала історія англійського робітничого класу..." Така програма створювала деяку можливість для впливу кіртовців при умові масової підтримки їх з боку широких верств робітничого класу. Проте цього не сталося. Тому не випадково загальні делегатські збори підприємств Києва, які двічі збирав Кірта, схвалювали резолюції "про вихід з кіртовських організацій?"

Восени невдоволення кіртовською організацією досягло апогею. Робітничими колективами Києва було виявлено високу політичну свідомість, про що свідчить цілий ряд делегатських зборів. Так, на скликаних "оргкомітетом" у середині вересня зборах для обрання керівного органу профспілок Києва Кірта знову зазнав поразки. Представники робітничих колективів обрали свою президію і ухвалили свою резолюцію. В ній наголошувалося, що "організаційний комітет" є самозваним, і містився заклик до київських робітників не брати участі в зборах, які він скли

катиме. Після цього "оргкомітет" проводить збори дедалі рідше. На початку листопада Кірста зробив спробу перейти від делегатських зборів до скликання "активу" своїх прибічників на деяких підприємствах. Але і їх далеко не завжди вдавалося зібрати, а якщо й вдавалося, то, як правило, не більше 20-30 осіб. На таких зібраннях можна було ухвалювати будь-яку резолюцію, бо в умовах лютування денікінської контррозвідки, коли буквально за воротами заводів і фабрик стояли загони білогвардійців, мало хто з відсталих робітників наважувався голосувати "проти". Передові представники пролетаріату перебували в цей час у підпіллі. До того ж більшість робітничої маси кірстовці свідомо не залучали до участі в таких зборах. Тому резолюції, ухвалені на цих "активах", не показові для характеристики справжніх настроїв київських робітників. З часом стосунки між ними та кірстовськими організаціями ставали дедалі напруженішими. Трудящі гостро відреагували на протиправні дії кірстовського "організаційного комітету", який безапеляційно записував у свої ряди робітників тих підприємств Києва, де відбувалися профспілкові збори. Так було, зокрема, на заводі Гретера і Криванека, у головних майстернях і т.д. Вони також розчарувалися у роботі кооперації, яку кірстовці прибрали до своїх рук. Це було пов'язано з тим, що кооперація фактично обслуговувала лише вузьке коло членів кірстовського "оргкомітету". Цілковитим був провал Кірсти і серед безробітних. Так, після відповідної агітації, проведеної його прибічниками, на початку жовтня на дровозаготівлі з'явилося тільки близько 30 чол./на той час за різними даними в Києві нараховувалося від 8 до 20 тис. безробітних із загальної кількості більш ніж 70 тис. робітників/. Щоб викрутитись з такого становища Кірста намагався представити цей факт як доказ того, що в Києві, мовляв, безробіття немає.

Насправді ж ліквідація цієї тяжкої спадщини минулого, зокрема в Києві, виявилася настільки складною проблемою, що повне й остаточне її розв'язання було неможливим без подолання розрухи і дальшого розвитку народного господарства. Ось як характеризував обстановку в місті після ви

гнання з нього денікінців Київський відділ охорони праці: "... Радянська влада зіткнулася а повною розрухою у всіх галузях економічного життя, всі фабрики і заводи були закриті, десятки тисяч безробітних, повне руйнування всіх органів праці і соціального забезпечення, засилля меншовиків і зубатовщина в професійних спілках"⁵.

Все це свідчить про те, що "грандіозні плани" Кірсти по завоюванню на свій бік робітників Києва за якихось два-три місяці виявили свою цілковиту неспроможність і постали в їх очах як величезний блеф. Пізніше, у листопаді-грудні 1919 р., більшість кірстовських організацій саморозпустилася, а з Кірстою залишилися тільки його найближчі прибічники та контрреволюційні елементи, які продовжували боротьбу проти Радянської влади.

Наступ Червоної Армії на Київ примусив Кірсту залишити місто. Основне ядро його організації також відійшло з денікінцями. Свій експеримент Кірста спробував повторити в Одесі. Спираючись на підтримку адміністрації, він скликав мітинг на заводі "Ропіт", де виступив з промовою, у якій всіляко вихваляв денікінський режим. Проте робітники вже не хотіли слухати білогвардійського підлабузника. Вони не дали йому закінчити свого виступу і почали кричати: "Не треба промов! Хай звільнять ув'язнених робітників"⁶. Ні з чим пішов Кірста від ропітівців. Так само ганебно закінчився його візит зі своєю "командою" і до одеських залізничників.

Аналіз кірстовщини, зроблений вище, дає можливість зробити такі висновки.

Боротьба за захист завоювань Великого Жовтня на Україні мала особливо запеклий характер. На її території неодноразово реставрувався буржуазно-поміщицький лад. Тут Радянській владі довелося мати справу з сильним натиском зовнішньої і внутрішньої контрреволюції, діяльністю буржуазних націоналістів, меншовиків та есерів, а також три-

5. Скляренко Є.М. Робітничий клас України в роки громадянської війни, 1918-1920. - К., 1965. - С.91.

6. Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікінщини. - К., 1979. - С.99.

валим хитанням непролетарських трудящих мас. Багато робітників перебувало під дрібнобуржуазним впливом. Саме за таких умов і виникли кірстовські організації та стала можливою зрада найбільш відсталими верствами робітників кровних інтересів пролетаріату. Відкритий виступ цих організацій на боці ворогів пролетаріату, плазування перед денікінцями і підприємцями, одержання фінансової підтримки від білогвардійських властей, розправи з передовими робітниками - все це викликало хвилю обурення трудящих. Переважна більшість робітників Києва та Одеси вороже поставилася до кірстовщини. При першій же можливості вони відкрито про це заявляли. Швидкий і ганебний крах кірстовських організацій і пояснюється тим, що вони виявили себе як відкриті вороги влади Рад, держави диктатури пролетаріату, підтриманої більшістю робітників і селян.